

УДК 811.111:81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-9>

ПРОБЛЕМА ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ТЛУМАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД

Мосейчук Олександр Михайлович,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Житомирський національний агроекологічний університет

moseichuk@ukr.net

orcid.org/0000-0002-8895-6546

У статті розглянуто питання тлумачення та визначення мовленнєвих актів з урахуванням інтенціонального змісту та контекстуальних умов з позиції когнітивно-прагматичного підходу.

Увага приділяється процедурі визначення мовленнєвих актів, яка сприяє аналізу дискурсу крізь призму когнітивних механізмів, що актуалізуються в конкретній регулятивній діяльності в межах певного комунікативного оточення. Відповідно до когнітивно-прагматичного підходу традиційна класифікація мовленнєвих актів неспроможна вирішувати практичні завдання через надмірний формалізм та нехтування інтенціональної природи висловлювання. Інтенціональність є фундаментальним поняттям прагматики, головною таксономічною ознакою, яку обов'язково слід враховувати під час визначення природи мовленнєвого акту.

Базовими для дослідження визнаються поняття поверхневої та глибинної прагматичних структур, введених в обіг за функціональною аналогією до поверхневої та глибинної синтаксичних структур Н. Хомського. Перші мають безпосередню кореляцію з поняттям експлікатури, імплікатури та пресупозиції, які встановлюються шляхом логічної операції імплікації. Процедура базується на грайсианській тезі про значну різницю між сказаним та імплікованим, що свідчить про переважно непрямий характер комунікативного процесу.

З урахуванням пресупозиційної інференції як форми концептуалізованого знання логічна операція імплікації є інструментом визначення стратегій, тактик та мовленнєвих актів з позицій когнітивної прагматики. Мовленнєві акти визначаються шляхом аналізу імплікатур, які відображають мету, а не форму висловлення. Імплікатури формують глибинну прагматичну структуру висловлення, на відміну від поверхневої, яка актуалізується експлікатурами. Процедура спрямована на встановлення структури глибинного прагматичного змісту у вигляді імплікатур, які функціонують як базові дискурсивні складники. Методологічна валідність досягається шляхом покрокового аналізу контекстуальних обмежувачів, що виключає можливість виведення нерелевантних імплікатур. Пріоритетним для дослідження є відповідь на запитання: чому або з якою метою породжується висловлення, тоді як другорядним є вирішення питання: як воно сформовано та структуровано. Стверджується, що будь-яка комунікативна діяльність є процесом взаєморегуляції когнітивних (ментальних) структур учасників дискурсу, тим часом як вербальні та невербальні засоби виконують інструментальну функцію.

Ключові слова: когнітивна прагматика, поверхнева та глибинна прагматичні структури, імплікатура, мовленнєвий акт.

THE PROBLEM OF SPEECH ACTS DEFINING AND INTERPRETING IN THE ENGLISH LANGUAGE DISCOURSE: COGNITIVE PRAGMATIC FRAMEWORK

Moseichuk Oleksandr Mykhailovych,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Zhytomyr National Agroecological University

moseichuk@ukr.net

orcid.org/0000-0002-8895-6546

The presentation seeks to provide a comprehensive analysis of interpretation procedure based upon the synthesis of cognitive science and that of pragmatics.

The subject under discussion is the methodology designed to identify speech acts in order to study discourses shaping through the lens of cognitive operations actualized in the specific regulatory activity within the given communicative environment. According to cognitive and pragmatic framework the traditional speech acts taxonomy is unable to solve practical tasks due to its excessive formalism and the lack of intentionality. Intentionality is the essential and fundamental pragmatic concept, instrumental in identifying the nature of a speech act, being its major taxonomic feature.

The basic notions introduced in the investigation are those of surface and deep pragmatic structures of the utterance worked out by analogy with N. Chomsky's surface and deep syntactical structures. The former ones correlate with the

notions of explicature, implicature, and presupposition inferred by the logical action of implication. The technique is based on P. Grice's talking point emphasizing the difference between 'what is said' and 'what is meant', which argues for the indirect nature of communication.

With due regard to the presuppositional inference being the form of conceptualized knowledge, the logical action of implication specifies strategies, tactics, and speech acts from cognitive and pragmatic perspective. Speech acts are qualified by the instrumentality of implicatures reflecting the aim, rather than the form of the utterance. Implicatures shape the deep pragmatic structure as opposed to the surface one, actualized by the explicature – the utterance meaning regardless of a specific contextual background. The technique is aimed at working out the structure of deep pragmatic meaning in terms of implicatures, which function as fundamental discursive particles. The methodological validity is achieved by means of step-by-step analysis of the contextual restrictors, which exclude the inference of irrelevant implicatures.

Pride of place goes to the issue of 'why and what for the utterance is shaped that way' rather than 'how the utterance is shaped'. Therefore, any communicative activity is the interregulation of the cognitive (mental) structures of the participants, whereas verbal and nonverbal means perform an instrumental function.

Key words: cognitive pragmatics, surface and deep pragmatic structures, implicature, speech act.

1. Вступ

Дискурс є не лише соціальною, але й ментальною практикою і має водночас тлумачитися як мислення та дія. Когнітивна прагматика є досить новою галуззю сучасної лінгвістики. Її поява зумовлена необхідністю пояснення діалектичної єдності когнітивних механізмів, шляхів та засобів реалізації комунікативно-регулятивної діяльності.

Відповідно, об'єктом дослідження когнітивної прагматики є не лише мова та мовлення (оскільки вони є наслідком інших процесів, які пояснюють їх сутність), а синтез мислення та його реалізації у вигляді комунікативної діяльності. Вивчення дискурсу надало поштовх для досліджень у цьому напрямі і на крок наблизило науковців до розуміння природи взаємодії мислення та мови. У когнітивно-прагматичній площині комунікативна поведінка тлумачиться крізь призму формування ментальних або когнітивних моделей у вигляді комунікативних ситуацій, які формуються з досвідом внаслідок сприйняття великої кількості відповідних комунікативних епізодів або подій.

2. Огляд останніх досліджень і публікацій

Відповідно до положень когнітивної прагматики комунікативна ситуація інтерпретується як *абстрактний конструкт (схема), ментальна модель комунікативної події, що складається з релевантних для всіх конкретних комунікативних фрагментів (епізодів) ознак* (Dijk, 2008: 59–61). Комунікативна ситуація є концептуальним утворенням (тобто концептом), в якому локалізовано узагальнений фрагмент знань про відповідне явище. Такий концепт має динамічний, діяльнісний характер, і тому його структура постає у вигляді акціонального фрейму.

Одним із головних компонентів комунікативної ситуації є дії учасників, представлені однойменним вузлом в акціональному

фреймі. У вербальній тканині дискурсу дії учасників об'єктивуються у вигляді мовленнєвих актів. Когнітивно-прагматичний аналіз має на меті встановлення взаємозв'язків між ментальною та комунікативно-регулятивною площинами діяльності суб'єктів дискурсу. Когнітивно-прагматичний аналіз поєднує в собі низку традиційних і новітніх теорій та методик, зокрема теорію імплікатур та експлікатур, теорію глибинної та поверхневої структури, теорію значення мовця, теорію концептуальної метафори, теорію контексту, дискурсу та соціальної/комунікативної ситуації, аналіз знаків невербальної семіотики, теорію релевантності, теорію мовленнєвих актів. Мінімальним об'єктом аналізу у вербальній площині є мовленнєвий акт, який актуалізується в дискурсі у вигляді висловлення (Searle, 1969; Wunderlich, 1977, Leech, 1983, Bach, 1998; Богданов, 1989; Почепцов, 2009; Шевченко, 1998).

Тому першочерговим завданням дослідника дискурсу, який рухається індуктивним шляхом (від аналізу конкретних висловлень до узагальнених висновків) є адекватне встановлення природи мовленнєвого акту, який бере участь у породженні дискурсу. Оскільки мовленнєвий акт визначається ілюкутивною силою, яка формується метою висловлення, перед дослідником постає необхідність інтерпретації висловлень, тобто покроковий аналіз у зворотному для продуцента напрямі – від висловлення до потреб, мотивів та інтенції, які були причиною його появи у конкретному дискурсивному контексті. За окремим висловленням стоїть когнітивно-прагматична база, виявлення та тлумачення якої є завданням когнітивної прагматики.

Основоположною та фундаментальною для когнітивно-прагматичного підходу є теорія значення мовця, розроблена П. Грайсом (Grice, 1991: 41–43). Згідно з цією теорією є значна та значуща різниця між тим, що гово-

риться, і тим, що мається на увазі. Внаслідок цього виокремлюються два рівні сприйняття – експліцитний та імпліцитний, які відповідають поверхневій та глибинній прагматичним структурам. Поняття поверхневої та глибинної *прагматичної* структури висловлення введено за функціональною аналогією до поверхневої та глибинної *синтаксичної* структури (deep structure, surface structure) Н. Хомського (Chomsky, 1969).

Одиницями прагматичних структур виступають експлікатури та імплікатури. Експлікатури відповідають буквальному змісту одиниць висловлення [А = А (сказав = мається на увазі)], імплікатури мають непрямий характер і мають тлумачитися шляхом логічної операції імплікації [(якщо Х (сказав) А, то (це означає) В)]. Для визначення того, що мається на увазі (або імплікується) потрібно встановити потреби та інтенції продуцента висловлення, що формують іллокутивну силу висловлення, на підставі якої визначається та інтерпретується мовленнєвий акт.

Традиційні класифікації мовленнєвих актів на підставі форми висловлення, що відповідає комунікативному типу речення, потребують перегляду та переосмислення, оскільки є неефективними та нерезультативними під час аналізу комунікативних епізодів у конкретному контекстуальному оточенні. Для встановлення когнітивно-комунікативної бази продуцента жодної практичної цінності не становить визначення висловлення, наприклад, як *ствердження* (*репрезентативну* (Searle, 1969; Wunderlich, 1977), *констативу* Bach, 1998; Почепцов, 2009: 436–450), *асертиву* (Leech, 1983), *афірмативу* (Богданов, 1989), оскільки наведені синонімічні терміни позначають лише стверджувальну форму існування мовленнєвого акту, який може мати різні інтенції і по-різному тлумачитися в різних контекстах.

Актуальність дослідження зумовлена зацікавленістю сучасної лінгвістики у виявленні релевантних інструментів аналізу впливу на свідомість і поведінку суб'єктів дискурсу. Поза увагою мовознавців залишається дослідження механізмів актуалізації й інтерпретації мовленнєвих актів з урахуванням мотиваційної бази учасників дискурсу та конкретних контекстуальних обставин. **Метою** статті є доведення релевантності когнітивно-прагматичного підходу для визначення та інтерпретації мовленнєвих актів з урахуванням інтенціонального змісту та контекстуальних обмежень. Когнітив-

но-прагматична парадигма дослідження підкреслює недоречність використання традиційних класифікацій мовленнєвих актів через їх непридатність вирішувати конкретні практичні завдання, остільки форма мовленнєвого акту визначається поліінтенціональністю, що перешкоджає його ідентифікації та належній інтерпретації комунікативно-регулятивної взаємодії.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

Під час інтерпретації мовленнєвих актів значну проблему становить ототожнення комунікативних типів речення (ствердження, запитання, заперечення, спонукання) і комунікативних (зокрема, мовленнєвих) актів. Це призводить до хибної інтерпретації глибинних смислів або до неможливості їх встановлення та, відповідно, побудови ментальної моделі конкретного комунікативного епізоду. Комунікативні типи речень мають формальний характер, тобто є лише формою комунікативних актів, і, по суті, не мають чіткої комунікативної мети та інтенції. Точніше сказати, комунікативні типи речень є лише типом «оболонки» висловлювання, через яке можуть актуалізовуватися різні інтенції. Внаслідок цього конкретне висловлення залежно від контексту може мати різні інтенції і кваліфікуватися як різні мовленнєві акти.

Комунікативні типи речень є лише формою існування вербальної інформації, що використовується з конкретною метою, задовольняючи потреби суб'єкта, які викликають відповідні інтенції. Якщо комунікативний тип речення визначається за формою, то комунікативний (мовленнєвий) акт має кваліфікуватися відповідно до інтенціонального змісту з урахуванням контекстуального обмеження, яке відкидає нерелевантні смисли для аналізу конкретного фрагменту. Різниця між сказаним і тим, що малосся на увазі, свідчить про непрямий характер комунікації у середовищі людей. Через низку соціальних причин більшість наших мовленнєвих дій постає у вигляді непрямих мовленнєвих актів, глибинний зміст яких потребує інтерпретації.

Оскільки комунікація є середовищем регуляції поведінки, а мова виступає інструментом регулятивної діяльності, інформація, що передається під час цього процесу, має конкретне прагматичне призначення. Прикладом, на перший погляд, очевидних прямих мовленнєвих актів можуть слугувати імплікатури таких комунікативних формул:

– *Do you have smth? GIVE ME SMTH* (request).

– *I have no/little time. I AM NOT GOING/ABLE TO DO SMTH* (refusal).

– *Thanks, I am fine/full. I DON'T WANT* (refusal).

Оскільки спілкування не є звичайною передачею інформації, а процесом регуляції поведінки шляхом обміну завжди прагматично призначеною інформацією, суб'єкти дискурсу майже ніколи не стверджують заради ствердження, не запитують заради запитання і не заперечують заради заперечення. Наведений нижче приклад слугує ілюстрацією ізольованого та формального характеру традиційних класифікацій, а також нехтуванням залежністю інтенціонального змісту від контексту: *He has already come* за формою є ствердженням / констативом / асертивом / репрезентативом тощо, але інтенціонально, в умовах певного контексту, може актуалізовуватися в конкретні мовленнєві акти попередження, спонукання, експлікації відчаю з відповідними імплікатурами: *GET READY* (warning), *MEET HIM* (urge), *ALL IS LOST* (despair).

Внаслідок варіативності та залежності інтенціонального змісту форми висловлення (традиційно виокремлених мовленнєвих актів) від контексту його актуалізації, можна говорити про її поліпрагматичність або поліінтенціональність. Чого не можна стверджувати на рахунок власне мовленнєвого акту, який не існує за межами конкретного контексту. Мовленнєвий акт, на відміну від його форми, характеризується *моноінтенціональністю* за умов належної інтерпретації контексту і мотиваційної бази комунікантів. Ще одним прикладом цього може слугувати висловлення *It's 2 o'clock*, яке здатне формувати потенційні контекстуальні імплікатури, що актуалізують такі мовленнєві акти:

– *YOU ARE LATE* (accusation),

– *WE'VE GOT TO GO* (urge),

– *HE SHOULD HAVE BEEN HERE* (indignation),

– *WE HAVE ENOUGH TIME* (calming)

– *WE ARE LATE* (dispair),

– *YOU HAVE DONE IT MUCH QUICKER* (praise),

– *YOU MAY GO* (permission).

Навряд чи можна знайти контекст, в якому ініціальне висловлення *It's 2 o'clock* продукується заради експлікації самого часу, окрім випадків, коли ця репліка є реакцією на запитання: *What time is it now?* та реципієнт необіз-

наний щодо причин такого запиту (наприклад, незнайомий перехожий).

Сумніви викликає також доцільність віднесення до мовленнєвих актів класу перформативів. Ширший погляд на інструментальну природу мови дає змогу стверджувати, що всі мовленнєві акти є перформативними – тому вони і називаються *актами* (тобто вербальними діями). З іншого боку, не можна заперечувати наявність в мові перформативних дієслів типу *congratulate, announce, proclaim, declare, invite* тощо. Їх перформативність (єдність мовленнєвої та немовленнєвої дії) очевидна, але знову ж таки має формальний характер (тобто відображає як ми говоримо) та не визначає інтенціональний зміст висловлення (*чому*, з якою метою ми говоримо).

– *We declare war (оголошуємо війну)*

– *UNLESS YOU FULFILL A REQUIREMENT, ...* (threat)

– *WE SHOULD ACT, WE CANNOT LOSE TIME ANYMORE* (urge)

– *NO OTHER WAY OUT* (regret)

– *I proclaim him an outlaw (оголошую поза законом)*

– *ARREST HIM!* (urge)

– *I announce a recess (оголошую перерву)*

– *YOU MAY HAVE SOME REST* (permission).

Безсумнівно, класифікація за формою актуалізації має право на існування, але першочерговим та фундаментальним критерієм виокремлення мовленнєвих актів є не форма, а інтенція, яка породжує його іллокутивну силу і, відповідно, таксономічну ознаку. Хоча перформативність заперечується як інтенція, можливість формально-змістовного визначення мовленнєвих актів здатна збагатити інструментарій когнітивно-прагматичного аналізу. Наведені вище мовленнєві акти можна тлумачити як *перформативні* акти *погрози, спонукання, шкодування, дозволу* тощо, де препозиційне означення вказує на форму мовленнєвого акту, а постпозиційне – на його інтенціональний зміст.

Подібна ситуація спостерігається у разі виокремлення експресивів. Традиційно експресиви визначаються як мовленнєві акти, метою яких є демонстрація психічного стану мовця (Searle, 1969; Leech, 1983; Богданов, 1989). Вони реалізуються внаслідок дії стимула-подразника, який активізує потребу у вираженні емоцій. Але визначення висловлення як експресиву не досить для аналізу та інтерпретації певного дискурсивного епізоду. Це те саме, що проаналізувати висловлення

Wow! як «він прагнув виразити свої емоції» і не вказати які. Залежно від контексту *Wow!* можна кваліфікувати, наприклад як експресив-здивування або експресив-захоплення.

– *I have a present for you.* – *Wow!* (surprise)

– *Look at this girl.* – *Wow!* (delight)

Емоції мають обмежену кількість, що може лягти в основу класифікації експресивів. До базових емоцій належать інтерес, радість, печаль, злість, страх, огида, здивування. Не всі експресиви мають супроводжуватися окличними знаками та функціонувати у вигляді вигуків. До того ж експресивними можуть бути будь-які мовленнєві акти, що містять у своєму складі експресивні мовні одиниці та конструкції. У таких випадках експресивність є формою мовленнєвого акту, тоді як мета визначається інтенцією мовця:

– *Not only did they break the window but they also killed the dog.* Експресив-звинувачення-обурення (THEY ARE VERY GUILTY)

– *It wasn't me who didn't flush the toilet.* Експресив-виправдовування (I AM NOT GUILTY)

– *What the shit is going on?* Експресив-наказ (STOP IT).

– *Where the hell are you?* Експресив-спонування (COME HERE NOW).

– *The fuck I will.* Експресив-відмова (100% NO).

– *Sure shit.* Експресив-згода (100% YES).

Комбінованість мовленнєвих актів не означає суму значень двох або більше інтенцій простих висловлювань у складі одного складного. Подібно до парадигматичних відношень інтенції комбінуються не послідовно, а вертикально, співіснуючи одночасно в одній площині:

– *I deliver you a reprimand* (оголошую догану)

I ACCUSE YOU OF DOING WRONG (accusation),

BY DOING IT I PERFORM PUNISHMENT (punishment),

IF YOU DO IT AGAIN, I WILL... (threat)

– *We embark on hunger strike* (оголошуємо голодування)

WE ARE AGAINST THIS REFORM (disagreement),

IF YOU DON'T MEET THE NEEDS/WANTS... (threat)

Форма запитання (квесетив) також не є однозначною і може реалізувати різні інтенціональні змісти:

– *Where (ever) is he?* [Why isn't he here?] HE SHOULD HAVE BEEN HERE LONG BEFORE! (resentment/indignation).

– *What time is it now? DO WE HAVE ENOUGH TIME?* (anxiety).

– *Are you sure you have told everything? IF NOT, I WIL...* (threat).

Прямі квесетиви та констативи зустрічаються переважно під час когнітивної діяльності мовців (наприклад, опис невідомих об'єктів та явищ, навчання, виховання), де вони максимально виконують інформативну функцію і мінімально – регулятивну, відображаючи потреби у пізнанні та контролі. Лише в таких випадках інформація є метою. Хоча такі міркування також можуть опинитися під сумнівом, оскільки метою таких констативів є пояснення, а регулятивна діяльність мовців має на меті тлумачення, яке актуалізується у формі констатації: *Dolphin is a sea mammal that is large, smooth, and grey, with a long, pointed mouth.*

Метою, на перший погляд, очевидних квесетивів, тобто висловлень у формі запитань, може бути перевірка знань, а не отримання нової, невідомої мовцю інформації: *What is a cell?* → I WANT TO CHECK UP IF YOU KNOW THE ANSWER (I MYSELF KNOW THE ANSWER).

Метою відповіді на це запитання також навряд чи буде констатація: *A cell is a usually microscopic structure containing nuclear and cytoplasmic material enclosed by a semipermeable membrane and, in plants, a cellwall; the basic structural unit of all organisms* → I KNOW THE ANSWER та/або LOOK HOW CLEVER I AM. Іntenціональний зміст цього повідомлення полягає у доведенні факту знання матеріалу та/або саморепрезентації, а не у самому інформуванні. Наведені приклади не заперечують існування прямих квесетивів та констативів, метою яких є запит про нову інформацію та інформування, а лише свідчать про їх вузький прагматичний спектр.

Здебільшого інформація є інструментом і виконує функцію регуляції, а не інформування. Тобто за допомогою інформації адресант впливає на певні концептуальні зони реципієнта, прагнучи викликати необхідні реакції та спонукати до вербальної або невербальної діяльності. Саме цим пояснюється зворотний зв'язок у комунікативному процесі.

Важливу роль та місце в розумінні процесу комунікації посідає теорія релевантності. На відміну від традиційної механістичної кодової моделі (Shannon, Weaver, 1969: 6–7, 33–35; Якобсон, 1985: 308–311), автори інференційної моделі в теорії релевантності

додають когнітивний складник і логічно аргументують принципи взаємодії комунікантів. Кодова модель передбачає наявність відправника, отримувача, кодувального та декодувального пристроїв та повідомлення. Ця модель не витримала перевірки практичним застосуванням під час аналізу мовлення людей, оскільки швидше характеризує спілкування між комп'ютерами. Згідно з цією моделлю інтерпретація намірів та висловлення в цілому є можливим лише за умови сприйняття всього висловлення, від початку до кінця.

Інференційну модель було розроблено П. Грайсом (Grice, 1991) та вдосконалено Деїрдре Уїлсон та Даном Спербером (Wilson, Sperber, 2012). В основу теорії релевантності покладено ідею, що мовці звертають увагу на найбільш істотне (релевантне) з наданої інформації. Важливим аспектом теорії є когнітивна концепція: когнітивні процеси людини організовані таким чином, що мозок виконує якомога більшу кількість операцій за якомога меншого ментального зусилля. Автори виходять з того, що спілкування, за великим рахунком, – це вимога уваги з боку співрозмовника. Тому під час вербальної взаємодії люди прагнуть дати зрозуміти один одному, що інформація релевантна.

Не останню роль у теорії відіграють інтенції. Автори виокремлюють інформативну та комунікативну інтенції. Інформативний намір полягає у тому, щоб інформувати співрозмовника про щось, тоді як комунікативний намір є інформуванням адресата про цей інформативний намір. Тобто інформативний намір визначає *Що* говорить мовець, а комунікативний – *Чому* він це говорить.

У нашому тлумаченні інформативний намір співвідноситься з поверхневою прагматичною структурою – експлікатурою, а комунікативний – з глибинною – імплікатурою. Саме інтенції визначають, як слід тлумачити певний пропозиційний зміст. Інтенції мають відповідати контексту (бути релевантними). Відповідно, валідність імплікатури визначається її релевантністю до контексту.

Досить революційною виявилася теза релятивістів про те, що здебільшого адресату не потрібно сприймати висловлення повністю для його точної інтерпретації. Це твердження робить традиційну кодову модель недіючою, оскільки в останньому випадку висловлення має сприйматися повністю, а після обробки всіх його складників інтерпретуватися. Це правильно у відношенні спілкування з

комп'ютерами. Наприклад, якщо не дописати програму та завантажити її на комп'ютер, машина повністю не зрозуміє її і видаватиме помилку (відсутність можливості регулятивної взаємодії) – їй потрібен увесь текст, щоб зрозуміти повідомлення. Жоден контекст не допоможе зрозуміти повідомлення.

У комунікативній діяльності людей адресат постійно породжує гіпотези щодо намірів адресанта та залежно від контексту відкидає нерелевантні. Наприклад, під час іспиту, після незадовільної відповіді студента професор породжує висловлення *I am sorry to say this, but...*, гіпотезу продовження якого студент встановить безпомилково як, скажімо, *you answer is rather unsatisfactory* з імплікатурою YOU HAVE FAILED.

Схожої думки дотримується Т. ван Дейк, апелюючи до соціокогнітивного підходу, згідно з яким комуніканти відкидають нерелевантні смисли внаслідок присутніх у кожному контексті контекстуальних рестрикторів (обмежувачів). До контекстуальних рестрикторів належать час, місце, обставини, учасники (їх соціальні та комунікативні ролі, відносини та соціальний статус, спільні та відмінні знання/переконання, потреби, наміри та цілі), вербальні та невербальні дії.

4. Висновки

Для точної інтерпретації висловлення необхідно встановити когнітивні процеси, що формують мотиваційну базу мовця, оскільки психіка людини і комунікативний процес мають інтенціональний характер.

Оскільки метою когнітивно-прагматичного аналізу є встановлення структури глибинного прагматичного значення у вигляді імплікатур, які є фундаментальними одиницями формування конкретних дискурсів у межах комунікативних епізодів, дослідник має розглядати і враховувати потреби суб'єктів дискурсу, які породжують їх інтенції, формують стратегії та тактики, актуалізуючись у конкретній локальній комунікативній меті комунікативного акту. Суб'єкт ініціює комунікативну діяльність лише у разі наявності потреби (усвідомленої або неусвідомленої), яка відображається в інтенціях та конкретизується в комунікативному (вербальному та/або невербальному) акті.

Потреби керують діяльністю суб'єктів дискурсу та визначають структуру і послідовність мовного матеріалу. На кожному кроці аналізу дослідник має ставити питання: *чому* суб'єкт обирає певну інформаційну структуру і чого він прагнув досягти, вживаючи цю структуру.

Тобто фокус уваги дослідника переноситься з «як побудовано висловлення та його компоненти» на «для чого висловлення та його компоненти побудовані таким чином». Відповідь на останнє запитання розкриває причини структурної (стильової, просодичної, морфологічної, лексичної, синтаксичної тощо) варіації висловлювань і дає змогу визначити структуру суб'єктивних когнітивних моделей комунікантів у конкретній ситуації. Без вищезазначеного когнітивного складника процес спілкування і мовні явища пояснити неможливо. Більше того, мова і мовлення сформувалися внаслідок прагматичної адаптації до потреб користувачів. Внаслідок зміни концептуальних систем носіїв відбуваються зміни вербально-регулятивних засобів. Відповідно, будь-яка комунікативна діяльність є взаємодією, тобто взаєморегуляцією когнітивних (ментальних) структур суб'єктів дискурсу, де вербальні та невербальні засоби постають у вигляді інструментів. Продукуючи висловлення, мовець експліцитно чи імпліцитно демонструє і надає доступ до власних когнітивних моделей, одночасно апелюючи до когнітивних структур адресата з метою здійснення регулятивного впливу. Перспективним напрямом подальших досліджень може бути розробка типології мовленнєвих актів за різними критеріями. Також потребує вирішення питання системної багатокритеріальної класифікації комунікативних стратегій, тактик та актів, а також аналіз шляхів їх актуалізації у різних дискурсивних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданов В.В. Классификация речевых актов. *Личностные аспекты языкового общения*. Калинин, 1989. С. 25–37.
2. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : монография / сост., общ. ред. и вступ. статья И.С. Шевченко. Харьков : Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2009. 556 с.
3. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение в 16–20 вв. : монография. Харьков : Константа, 1998. 168 с.
4. Якобсон Р.О. Речевая коммуникация; Язык в отношении к другим системам коммуникации. *Избранные работы*. Москва : Прогресс, 1985. С. 306–330.
5. Bach K. *Speech Acts. Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London and New York : Routledge, 1998. P. 385–390.
6. Chomsky N. Deep structure, surface structure, and semantic interpretation. Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 1969. 51 p.

7. Dijk T.A. van. *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 267 p.
8. Grice H. P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, London : Harvard University Press, 1991. 394 p.
9. Leech G.N. *Principles of Pragmatics*. London, New York : Longman, 1983. 257 p.
10. Searle J.R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 1969. 203 p.
11. Shannon C., Weaver W. *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana : University of Illinois Press, 1969. 125 p.
12. Wilson D. Sperber D. *Meaning and Relevance*. Cambridge University Press, 2012. 395 p.
13. Wunderlich D. On Problems of Speech Act Theory. *Basic Problems in Methodology and Linguistics*. Dordrecht : Reidel, 1977. P. 243–258.

REFERENCES:

1. Bogdanov, V.V. (1989). Klassifikatsiya rechevykh aktov [Classification of speech acts]. *Lichnostnyye aspekty yazykovogo obshcheniya*. Kalinin, S. 25–37.
2. Pocheptsov, G.G. (2009). *Izbrannyye trudy po lingvistike* [Selected works on linguistics]: monografiya / sost., obshch. red. i vstup. stat'ya I.S. Shevchenko. KH. : Izd-vo KHNU im. V.N. Karazina, 556 s.
3. Shevchenko, I.S. (1998). *Istoricheskaya dinamika pragmatiki predlozheniya: angliyskoye voprositel'noye predlozheniye v 16-20 vv.* [Historical dynamics of the sentence pragmatics: the English interrogative sentence in the 16–20th centuries]: monografiya. Khar'kov : Konstanta, 1998. 168 s.
4. Jakobson, R.O. (1985). *Recheyaya kommunikatsiya; Yazyk v otnoshenii k drugim sistemam kommunikatsii* [Speech communication; Language in relation to other communication systems]. *Izbrannyye raboty*. Moskva : Progress, S. 306–330.
5. Bach, K. (1998). *Speech Acts. Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London and New York : Routledge, P. 385–390.
6. Chomsky, N. (1969). Deep structure, surface structure, and semantic interpretation. Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 51 p.
7. Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 267 p.
8. Grice, H.P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, London : Harvard University Press, 1991. 394 p.
9. Leech, G.N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, New York : Longman, 257 p.
10. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 203 p.
11. Shannon, C., Weaver, W. (1969). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana : University of Illinois Press, 125 p.
12. Wilson, D., Sperber, D. (2012). *Meaning and Relevance*. Cambridge University Press, 395 p.
13. Wunderlich, D. (1977). On Problems of Speech Act Theory. *Basic Problems in Methodology and Linguistics*. Dordrecht : Reidel, P. 243–258.